

DE MISSIE

TIM WEINER BIJ DE BEZIGE BIJ

Een spoor van vernieling

Vijanden van de staat

Eén man tegen de wereld

De stille oorlog

Tim Weiner

DE MISSIE

De CIA in de
eenentwintigste eeuw

Vertaald door
Aad Janssen en Pon Ruiter

2025

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2025 Tim Weiner

Copyright Nederlandse vertaling © 2025 Aad Janssen en Pon Ruiter

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining niet toegestaan.

Eerste druk juli 2025

Oorspronkelijke titel *The Mission. The CIA in the 21st century*

Oorspronkelijke uitgever Mariner Books/HarperCollins Publishers, New York/Boston

Omslagontwerp Elianne Koolstra

Omslagillustratie Imageselect / Alamy

Foto auteur Dominique Nabokov

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker

Druk en bindwerk CPI Books GmbH, Leck

ISBN 978 94 031 3683 7

NUR 320

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council® (FSC®) mag dragen.
Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Kate, Emma en Ruby

We moeten zo immoreel mogelijk zijn
en we moeten zo moreel mogelijk zijn.

– Hugh Cunningham, directeur opleidingen, CIA

INHOUD

	Proloog – De spion en de schrijver	11
1	Een donker vershiet	17
2	Ontkenning en misleiding	27
3	‘Het was allemaal treurig en absurd’	39
4	De Geitenbaai	47
5	De nieuwe wereld	57
6	‘We bedachten het allemaal al doende’	75
7	Ongekende problemen	93
8	Wat je doet als je het niet weet	115
9	Soefimystici en wandelende zombies	129
10	Een geslaagde operatie	145
11	De afrekening	159
12	Guerrillaoorlogvoering	169
13	De zwarte wolk	191
14	‘Hoe ver waren we bereid te gaan?’	209
15	Een godgelijke blik	223
16	Met principes kun je niet schipperen	235

17	De sleutels van het kasteel	249
18	De goede kant van de geschiedenis	265
19	‘Er kijkt altijd iemand mee’	277
20	Dodelijk en legaal	291
21	Klauwende bavianen	307
22	De nuttige idioot	323
23	De ring kussen en knieën kapotslaan	343
24	Het existentiële gevaar	357
25	‘We zijn op weg naar een rechtse coup’	375
26	Glory Gate	393
27	Menselijke bronnen	409
28	De morele kant van spionage	423
	 Epiloog – Autocratie in Amerika	 443
	 Woord van dank	 453
	Noten	457
	Register	491

Proloog

DE SPION EN DE SCHRIJVER

Mijn eerste bezoek aan de Central Intelligence Agency was in 1988, toen ik als jonge journalist net terug was van een lange reis door Afghanistan. Ik was daarheen gegaan om te schrijven over het miljardenpakket aan militaire steun van de CIA voor de Afghaanse guerrilla's, die met hun jihad tegen de binnengevallen Sovjettroepen de laatste grote strijd van de Koude Oorlog uitvochten. Voorafgaand aan mijn vertrek had ik de CIA-woordvoerder gebeld met een verzoek om achtergrondinformatie, een verzoek dat botweg werd geweigerd. En weg was ik naar Afghanistan. Ik was hooguit één dag terug aan mijn bureau in Washington toen de telefoon ging. Hoe zou ik het vinden om nu langs te komen voor die informatie? Ik had geen idee dat ik op het punt stond mijn levensroeping te ontdekken.

Na een autoritje van 12 kilometer naar het bosrijke Langley in Virginia stapte ik de lobby van het CIA-hoofdkwartier binnen. Links van mij stond een regel uit het Evangelie van Johannes in de muur gegraveerd: 'U zult de waarheid kennen, en de waarheid zal u bevrijden.' Ik vroeg me af of het mogelijk was de waarheid te kennen over de CIA? Kon ik er verslag over doen zoals ik dat ooit als beginnend journalist had gedaan over het werk van de politie en de rechtbank? Als eerste stap zou ik dan met voormalige

medewerkers moeten gaan praten en er door goed te luisteren proberen achter te komen hoe een geheime inlichtingendienst opereert in een open, democratische samenleving.

Een paar maanden later belde ik Richard Helms, die zeven jaar CIA-directeur was geweest onder de presidenten Johnson en Nixon. Die laatste had hem ontslagen omdat hij geweigerd had de Watergate-inbraak op grond van de nationale veiligheid in de doofpot te stoppen. Helms was betrokken geweest bij de oprichting van de CIA en had aan het hoofd gestaan van de clandestiene dienst van deze organisatie tijdens de Cubacrisis en de begintijd van de Vietnamoorlog. Hij had de elegantie van een Britse bankier, was welbespraakt en hield van een biertje bij de lunch. Hij nam uren de tijd om me een masterclass in de geschiedenis van de CIA te geven. Bij de oprichting in 1947 was de missie: de vijand kennen. Spionnen zouden achter de geheimen van het Kremlin komen, academische analisten zouden die beoordelen en directeuren zouden verslag uitbrengen bij de president van de Verenigde Staten. 'In het begin wisten we niets,' aldus Helms. 'Onze kennis over wat ze aan de andere kant in hun schild voerden, hun bedoelingen, waar ze toe in staat waren, was nul, of bijna nul. Als je een telefoonboek wist te bemachtigen of een plattegrond van een vliegveld, was dat al heel wat. We tastten in het duister over heel veel in de wereld.' De kans op opheldering was verwaarloosbaar klein. Binnen een jaar veranderde de missie. De Sovjets hadden meer dan de helft van Europa ingelijfd. Het Pentagon en het ministerie van Buitenlandse Zaken gaven de CIA opdracht om vuur met vuur te bestrijden en het communisme terug te dringen. Spionage om de wereld te leren kennen raakte op de achtergrond en maakte plaats voor geheime operaties om de wereld te veranderen. In de ogen van Helms was dat een tragische fout. In 1950 had de CIA inmiddels een paramilitair leger op de been gebracht en vier jaar lang probeerde de dienst te infiltreren in Rusland, Polen, Oekraïne, China en Noord-Korea met gerekruteerde buitenlandse agenten die per parachute achter vijandelijke linies werden gedropt. Dat waren zelfmoordmissies en de plannen werden onderschept door communistische spionnen. Ze bleven jarenlang geheim, en dat gold ook voor de gewelddadige rechtse coups en de geplande moordaanslagen op buitenlandse leiders. Helms had die geheimen bewaard. Zijn opvolgers niet, tot verdriet van de CIA.

Hij wilde mij duidelijk maken dat het idee om de Iraanse regering ten val te brengen of Fidel Castro te vermoorden niet afkomstig was van de CIA. Elke president sinds Truman had de CIA opgedragen om met vuurwapens en geld het lot van landen te bepalen als het niet mogelijk was om de mariniers erop af te sturen. De CIA-agenten deden wat hun opgedragen werd. Zij voerden het buitenlandse beleid van de Verenigde Staten uit. Ze ontleenden hun macht rechtstreeks aan de opperbevelhebber. En de directeuren en spionnen en analisten van de CIA waren afhankelijk van het vertrouwen dat hij had in de inlichtingen die zij verschaften. Als ze niet geloofd werden, dienden ze geen doel. Ze ontdekten dat het gevaarlijk was om hem iets te vertellen wat hij niet wilde horen.

Tegen de tijd dat ik voor *The New York Times* over de CIA begon te schrijven, in 1993, was de Koude Oorlog voorbij, was de CIA constant in opspraak en werd er gemorreld aan de oude code van geheimhouding. Verbazingwekkend veel hooggeplaatste agenten en analisten op het hoofdkwartier spraken openlijk met mij en hetzelfde gold voor veel leden van de oude garde, die na twintig of dertig jaar met pensioen waren gegaan en nu de mantel der clandestiniteit afwierpen. De CIA begon stukje bij beetje dossiers vrij te geven over geheime operaties tijdens de Koude Oorlog in Europa en Azië en Latijns-Amerika. Er kwam langzaam een duidelijker beeld naar voren van het verleden van de organisatie. Spionagewerk en geheime operaties waren niet de romantische avonturen met veel glamour die de films ervan maakten. 'Het is geen plezierig spelletje,' zei Helms. 'Het is smerig en gevaarlijk werk.' De werkelijkheid was veel interessanter dan de fictieve versie.

Ik begon niet alleen door te krijgen wat de CIA deed, maar ook hoe het was om ervoor te werken. Journalisten en spionnen verschilden niet zoveel van elkaar. Ik kon landen in Khartoem of Havana en dan zeggen: 'Breng me naar uw leider.' Kort daarna zou ik dan oog in oog staan met de dictator van Soedan of met Fidel Castro. Als CIA-agenten het goed aanpakten, hadden ze dat soort toegang in de hele wereld, zowel tot de heersende klasse als tot de rebellen die die leiders ten val wilden brengen. Agenten rekruteren in het buitenland kwam min of meer overeen met bronnen benaderen binnen de CIA, al betaalden journalisten niet voor informatie en spionnen juist heel royaal. De spion en de schrijver moesten allebei een vertrouwens-

band scheppen om hun doelen te bereiken. Ze werden allebei gedreven door nieuwsgierigheid naar een verborgen waarheid. En ze wisten dat het jaren kon duren voordat de geheimen die ze te weten waren gekomen hun een diepgravend inzicht gaven in de manier waarop zaken echt werkten. Het verschil was dat de journalist de wereld wilde kennen en dat de CIA in staat was om de wereld te veranderen.

Rond de eeuwwisseling had ik een kritische massa van vrijgegeven documenten verzameld en meer dan tweehonderd interviews afgenomen. Het leek me mogelijk om een geschiedenis van de eerste zestig jaar van de CIA te schrijven. *Legacy of Ashes (Een spoor van vernieling)* verscheen in 2007, na de onthullingen over de geheime CIA-gevangenis en de martelingen die daar plaatsvonden. De CIA had opnieuw het bevel gekregen om een geheim leger te worden, en omwille van contraterrorisme kregen de disciplines spionage en analyse minder aandacht. Als gevolg van de onjuiste rapportage over de arsenalen van Saddam Hoessein waren de Verenigde Staten Irak binnengevallen en hadden ze het land bezet. Dat was het meest desastreuze besluit op het gebied van buitenlands beleid sinds de Vietnamoorlog. In sommige opzichten weerspiegelde het boek de duistere tijden van toen.

Achteraf gezien was er nog heel veel wat ik niet wist over de activiteiten van de CIA in binnen- en buitenland na de aanslagen van 11 september. Bovendien was er nog een heleboel te melden over de geheime geschiedenis van de dienst in de decennia daarna. Dus in het voorjaar van 2022 begon ik te werken aan *De missie*. Het boek dat u in handen heeft is de eerste kroniek van de eenentwintigste-eeuwse CIA, verteld in de woorden van degenen die erbij geweest zijn. Net als bij mijn eerste publicaties over de CIA was een verbazingwekkend aantal mensen bereid om met me te praten. Ze hadden gevochten in Irak, Afghanistan, Pakistan, Syrië en een tiental andere landen. Ze hadden leidinggegeven aan spionagecampagnes, van het Middellandse Zeegebied tot aan de Stille Oceaan. Ze hadden te maken gehad met strafrechtelijke onderzoeken omdat er bij hun contraterrorisme- en drugsbestrijdingsoperaties dodelijke slachtoffers waren gevallen. Ze hadden veel moeite gedaan om in het Kremlin te infiltreren en waren daarin geslaagd. Ze hadden ontsnappingsroutes gecreëerd voor de militairen en spionnen van Oekraïne. Tot de geïnterviewden behoorden de man die het geheime gevangenisstelsel van de CIA had opgezet, de vrouw die

een bijdrage heeft geleverd aan de ontmanteling van de grootste smokkelbende ter wereld op het gebied van kernwapentechnologie, een infiltrant die presidenten had ingehuurd, bureauchefs die op vier continenten hadden gediend, en het zittende hoofd van de clandestiene dienst van de CIA, een man die drieëndertig jaar undercover had gewerkt en nog nooit van zijn leven met een journalist had gesproken. Dankzij hun openheid, en hun vertrouwen, is dit boek geschreven zonder anonieme bronnen of citaten.

De missie ziet het licht in een zeer gevaarlijke tijd. De Verenigde Staten worden geregeerd door een man die dictators en despoten bewondert, wil heersen als een autocraat, burgerlijke vrijheden verafschuwt en dreigt zijn tegenstanders op te sluiten. Nu het Hooggerechtshof heeft geoordeeld dat presidenten niet vervolgd kunnen worden voor misdaden die ze tijdens hun ambtsperiode hebben begaan, kunnen ze hun macht vrijelijk misbruiken. Ze kunnen de CIA opdragen Amerikanen te bespioneren, binnenlandse vijanden tegen te werken, ongestraft politieke moorden te plegen en in het geheim een oorlog te beginnen.

De CIA heeft sinds het begin van de eenentwintigste eeuw twee keer een gedaanteverandering ondergaan. De dienst wist aanvankelijk vrijwel niets over Al Qaida en kon daardoor niet voorkomen dat er een ramp plaatsvond waarbij Pearl Harbor bleek afstak. De onjuiste rapportage over existentiële dreigingen joeg het Witte Huis vervolgens grote angst aan en ontketende zo de desastreuze oorlog in Irak. Deze calamiteiten waren het gevolg van een gebrek aan goede inlichtingen. De afgelopen tien jaar heeft de oorlog tegen terreur minder aandacht gekregen en is de CIA langzaam teruggekeerd naar zijn oorspronkelijke spionagemissie. Van spionnen wordt nu weer verwacht dat ze inzicht proberen te krijgen in de bedoelingen en mogelijkheden van de vijanden van Amerika in Moskou en Beijing, Teheran en Pyongyang. Een nieuwe Koude Oorlog is langzaam aan het escaleren tot een existentieel gevaar. Alleen goede inlichtingen kunnen een verrassingsaanval, een fatale misrekening of een futiele oorlog voorkomen. Maar zelfs de beste inlichtingen zullen niet van invloed zijn op een leider die zich er niet om bekommert. Een van de grootste uitdagingen voor de CIA in de komende tijd zal de man in het Witte Huis zijn, een autoritaire leider die het duidelijkste gevaar vormt voor de nationale veiligheid van de Verenigde Staten sinds het begin van deze eeuw.

EEN DONKER VERSCHIET

Op de morgen van 20 april 2001 staarde George Tenet door de glazen wand van zijn werkruimte op de hoogste verdieping van het CIA-gebouw naar buiten. Hij zag een sereen tafereel: hoge groene bomen zover het oog reikte. Toch wist hij dat er iets vreselijks in het verschiets lag. Hij had de president van de Verenigde Staten er tevergeefs van proberen te overtuigen dat het land te maken zou krijgen met een catastrofale aanslag. En hij vreesde dat er een grote kloof gaapte tussen wat de CIA kon bewerkstelligen en wat er van de dienst verwacht zou worden nadat het onheil had toegeslagen.

Tenet had de leiding over de CIA overgenomen in 1997, als vijfde directeur in zes tumultueuze jaren. De dienst had die zomer op bescheiden wijze zijn vijftigjarig bestaan gevierd. Veel topmannen uit de tijd van de Koude Oorlog betreurden het hoe weinig het Amerikaanse inlichtingenwerk nog voorstelde. 'De enige overgebleven supermacht heeft niet genoeg belangstelling voor wat er in de wereld gebeurt om een spionagedienst op de been te houden,' zei Richard Helms. 'We hebben dat uit onze vingers laten glippen.'¹

Het einde van de Koude Oorlog was een zware klap geweest voor de beroemdste geheime dienst ter wereld. Hoe kon die nog groot zijn zonder

grote vijand? De val van de Sovjet-Unie had de CIA geraakt zoals 'de meteorietinslag de dinosauriërs had getroffen. Daarna was niets meer hetzelfde,' schreef Richard Kerr, van 1989 tot 1992 adjunct-directeur van de CIA.² 'Ooit kostte het de CIA weinig moeite uniek en mystiek te zijn,' zei het laatste hoofd van de Sovjetafdeling van de clandestiene dienst, Milt Bearden. 'Het was geen instituut, het was een missie. En de missie was een kruistocht. Toen werd de Sovjet-Unie ons afgepakt en bleef er niets meer over. We hebben geen geschiedenis. We hebben geen held. Zelfs onze onderscheidingen zijn geheim. En nu is de missie voorbij. Fini.'³

De CIA had wel een geschiedenis, maar daar was bij het Amerikaanse volk weinig over bekend. In de geheime annalen stonden vele kortetermijntriomfen en enkele langdurige successen in de strijd tegen het Sovjet-rijk: de individuele wapenfeiten van moedige spionnen en briljante analisten. Maar wat er bij het publiek bekend was, kwam neer op een litanie van institutioneel falen, een lange reeks geheel of half mislukte geheime operaties die waren voortgevloeid uit het buitenlands beleid van elke president sinds de Tweede Wereldoorlog.

President Harry Truman had de CIA in 1947 in het leven geroepen om een volgende Pearl Harbor te voorkomen, niet om de Koude Oorlog uit te vechten. 'Het idee was dat er een organisatie moest komen waar analisten alles uit het buitenland konden bekijken, hoe geheim het ook was,' aldus Helms. 'De dienst was opgezet om inlichtingen te analyseren, niet om geheime operaties uit te voeren.' Het was slechts 'een historisch toeval' dat de CIA ertoe genoodzaakt had de wereld te veranderen. President Dwight Eisenhower had de dienst bevolen om in het geheim de na vrije verkiezingen gevormde regeringen van Iran en Guatemala omver te werpen, maar die staatsgrepen bleven allesbehalve onopgemerkt. De medewerkers van de CIA hadden heel veel kabaal gemaakt bij de uitvoering van zijn bevelen. 'Ze trokken erg veel aandacht,' zei Helms, en 'door die aandacht werd de CIA vereenzelvigd met geheime operaties', een middel dat naar believen werd ingezet door presidenten die zich in gevaarlijke tijden wilden doen gelden.

Het vertrouwen van president John F. Kennedy in de CIA had in 1961 een flinke deuk opgelopen nadat hij de dienst had bevolen Cuba binnen te vallen en Fidel Castro uit te schakelen. De Varkensbaai was een onuitwisbaar symbool van rampzaligheid geworden. De CIA had bij de Cubacrisis

in 1962 nog geholpen een kernoorlog af te wenden, maar wist de intenties en capaciteiten van het Kremlin daarna nog maar zelden te doorgronden. De beste analisten van de dienst praatten aan het eind van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig geregeld Gerald Ford bij, die toen als leider van de Republikeinse minderheidsfractie in het Huis van Afgevaardigden een van de belangrijkste toezichhouders op militaire uitgaven was. 'Ze hadden tabellen aan de muur hangen met cijfers,' vertelde president Ford na zijn aftreden. 'En hun conclusie was dat de Sovjet-Unie nog tien jaar nodig had om de Verenigde Staten in te halen op het gebied van militaire slagkracht, economische groei en economisch potentieel. Dat was een beangstigende presentatie,' zei Ford, maar 'ze zaten er faliekant naast. En dat waren dan de beste mensen die we hadden, de zogenaamde deskundigen van de CIA.'⁴

In het voorjaar van 1975, toen Saigon viel, werden de vestingmuren van de CIA geslecht door onderzoekers van de Senaat. Die zouden een boekje opendoen over de mislukte moordaanslagen op buitenlandse leiders en de zorgwekkende banden met rechtse regeringen, generaals en knokploegen. Het onderzoek 'zette onze samenwerkingsverbanden overal ter wereld op de tocht', zei president George Bush sr., indertijd directeur van de CIA, in 1997. 'Het leidde ertoe dat veel mensen in het buitenland niet meer met de CIA wilden samenwerken en zorgde voor een enorme knauw in het moreel' van de spionnen, volgens Bush 'misschien wel de beste groep toegewijde overheidsdienaren die dit land kent'.⁵ In 1985 had William J. Casey, onder president Ronald Reagan directeur van de CIA, die spionnen betrokken bij een onbezonnen en zeer illegaal complot om wapens te verkopen aan Iran en de winst af te romen en door te sluizen naar de Contra's, die een geheime oorlog voerden in Midden-Amerika. Die list had geleid tot de vervolging van hooggeplaatste CIA-functionarissen. In december 1992, kort voor zijn aftreden, had president Bush hun gratie verleend. Een van hen was Duane 'Dewey' Clarridge, de oprichter van het Centrum voor Contraterrorisme van de CIA. Clarridge betoogde na zijn pensionering dat de CIA op sterven na dood was. Het instituut was 'uitgerangeerd als daadwerkelijk effectieve inlichtingendienst', had hij in 1997 geschreven, en zou pas in ere hersteld worden 'nadat we door een gruwelijke ramp zijn getroffen'.⁶